

GIRONA, CIUTAT FLUVIAL

ANNA RIBAS I PALOM

*Departament de Geografia, Història i Història de l'Art
Universitat de Girona*

“(…) Terrible drama, el de l'aigua de Girona. Tan aviat en falta com en sobra; tan aviat cal plorar per la que s'enduen com per la que ve de massa, i encara sembla cal témer per la que podria venir de cop, i per la que ja és ací i va emmetzinant-ho tot de mica en mica. Els rius, tan definidors com els camins i més conflictius que ells, són la gran paradoxa de Girona. (...)”

Narcís-Jordi Aragó, a *Girona ara i sempre (una crònica)*, 1982

INTRODUCCIÓ

Encaixada en el sector que resta entre el massís de les Gavarres i el de les Guillerries, Girona s'emplaça a la confluència de quatre rius, el Ter, l'Onyar, el Güell i el Galligans, a més de trobar-se travessada per altres cursos menors d'aigua. La majoria d'estudis sobre Girona parlen invariablement de l'estreta vinculació que la ciutat manté amb els rius, tant pel que fa al seu origen com a la seva forma i funció.

En aquest treball es descriuen les estretes relacions que la ciutat de Girona ha mantingut amb els seus rius al llarg de la seva història. Unes relacions que es poden estudiar des de diferents enfocaments (hidrològic, urbanístic, etc.), però que en aquest cas se centraran específicament a resseguir la relació entre els rius gironins i el desenvolupament urbà de la ciutat de Girona a partir de l'amenaça que les inundacions han representat al llarg de la seva història. Bàsicament, es tracta de caracteritzar quan, com i per què la ciutat ha

anat ocupant els espais situats a prop dels rius, i quines han estat les estratègies de defensa desenvolupades per la societat gironina per afrontar l'amenaça constant de les inundacions. En altres paraules, un exercici d'anàlisi i comprensió historicogeogràfica de la vulnerabilitat i l'adaptació de la societat gironina al risc d'inundació.

LA CIUTAT, ELS RIUS, LES INUNDACIONS.

Des dels mateixos orígens de la ciutat de Girona, l'atractiu que representen els rius per al comerç, l'abastament urbà, l'agricultura, la defensa, topa frontalment amb el risc que representen les periòdiques avingudes dels rius. Les primeres ocupacions humanes al llarg del Ter o la ciutat que perdura fins al segle XIII, emplaçades a les parts més elevades del territori, corresponen a aquesta etapa. En els dos casos, aquestes ocupacions humanes se separen dels rius per espais buits que serveixen per a l'expansió de les crescudes o que són ocupats de forma precària o molt tardanament. Les terres marjalenques i els rius que volten la ciutat esdevenen una zona de defensa natural molt preuada en temps de guerra, d'invasió o setge. La ciutat es troba "adaptada" al risc d'inundació, tant pel que fa al seu poblament com a les activitats que aquesta desenvolupa, i només avingudes realment extraordinàries arriben a tenir un impacte negatiu per a la societat gironina. Girona no havia trobat encara cap mena d'avantatge que compensés l'expansió i assentament damunt terrenys inundables. Podem parlar, doncs, d'una primera etapa de la història de la ciutat, que s'allargaria fins a inicis del segle XIV, caracteritzada per la marginació espacial de la ciutat respecte a l'aigua.

A aquest primer moment li segueix una etapa caracteritzada per l'emprisonament dels rius dins la ciutat des del moment en què apareixen avantatges, esperonats pels avenços tècnics, que compensen l'ocupació d'espais susceptibles d'ésser inundats (preus del sòl més barats, facilitats en la urbanització i l'explotació de recursos, etc.) Els rius, sobretot l'Onyar i el Galligans, i, més tardanament, el Güell, esdevenen cada vegada més un obstacle a vèncer, a integrar dins l'entramat urbà. En aquest procés d'integració urbana ha calgut vèncer l'asimetria originària entre les dues ribes de l'Onyar, una asimetria tant espacial (una riba s'ocupa abans que l'altra) com funcional (una riba aglutina activitats més pròsperes que no l'altra). Originàriament, és la riba dreta la que coneix la major expansió espacial i funcional, però en el moment en què s'aconsegueix ocupar la riba esquerra (la facilitat que representen els

ponts i passeres esdevé la peça clau) s'aconsegueix trencar, lentament, l'asimetria entre les dues ribes i, de forma definitiva, és quan s'esdevé, ja a la nostra història més propera, el creixement cap al pla de Girona.

El procés d'integració urbana dels cursos fluvials coneix els casos extrems en els cursos d'aigua més modestos, ja que són els més fàcilment integrables al dispositiu urbà (llits secs la major part de l'any, esdevenen ràpidament les artèries urbanes de la ciutat). Per contra, acreix la marginació de rius que, com el Ter, veuen com no només la ciutat se separa cada vegada més del seu curs sinó també com les seves velles funcions vitals es redueixen cada vegada més fins al punt que poden arribar a desaparèixer totalment.

En referència a la problemàtica de les inundacions, aquesta etapa posa fi a les relacions harmòniques regnants fins llavors entre la ciutat i els seus rius i inicia un procés de lluita constant de la població vers el risc d'inundació. Un procés que arriba als nostres dies i que coneix diferents fases. En alguns casos, es tracta de fases marcades per l'ocupació intensiva d'espais altament vulnerables a les inundacions, que coincideixen bé amb moments d'expansió de la ciutat fora els recintes murallats i cap al pla, bé de reconstrucció, reocupació o intensificació d'espais susceptibles a d'ésser inundats que ja havien estat ocupats amb anterioritat.

DEL SEGLE XIV A INICIS DEL SEGLE XVIII

En el període que va des del segle XIV i fins a inicis del segle XVIII, un conjunt de processos incideixen en la ràpida ocupació d'àrees inundables de la ciutat. És el moment en què la incipient activitat comercial necessita d'uns centres d'intercanvi, les ciutats, preferentment aquelles més ben situades en el territori, com és el cas de Girona. Aquest fet, acompanyat per una important crisi del camp i la consegüent emigració cap a les ciutats, fa que Girona visqui un important procés expansiu fora del recinte murallat, que durarà fins a finals del segle XV, que es caracteritzarà per una remarkable ocupació dels espais altament vulnerables a les avingudes dels quatre rius i que fins aquell moment havien estat respectats: la part més baixa de la ciutat actual. Els espais més exposats a les avingudes que s'ocupen són:

- *Els barris de Pedret, Sant Feliu i Sant Pere*, a la zona de confluència dels quatre rius i entorn de l'important camí de pas que era l'antiga Via Augusta dels romans, llavors convertida en camí ral. Els burgs de Sant Pere

i Sant Feliu van ésser murallats a partir del segle XIV, mentre Pedret no va tenir la mateixa sort, la qual cosa farà que hagi de sofrir amb més duresa els atacs dels exèrcits enemics i els freqüents desbordaments del Ter.

- *El marge dret de l'Onyar: l'areny.* L'espai situat entre la muralla romana i el riu Onyar és un dels més exposats a les avingudes. L'ocupació d'aquests terrenys es realitza en dues etapes. Primer, fins a la vorera del riu, resseguit-ne la forma, però sense arribar a acupar la seva mateixa llera. A grans trets, vindria a ésser fins al desnivell que comença als actuals carrers de la Cort Reial i de Ballesteries: "El carrer de la Cort Reial no és una zig-zaga capriciosa. Era un revolt del riu" (Fabre, 1986, p.47). Però, immediatament després que aquest espai va ésser ple, s'ocupen les mateixes lleres de l'Onyar. Aquest procés de creixement cap a l'areny culmina amb la formació dels quatre carrers paral·lels que en constitueixen ja llavors els eixos bàsics: Ciutadans, Ferreries Velles, Mercaders i Argenteria-plaça de les Cols. Aquesta ràpida ocupació es diferencia de les altres perquè aquí no es parteix de cap implantació prèvia, ni d'esglésies, ni de construccions rurals de cap tipus: respon merament a la necessitat de terreny barat i ben situat, de fàcil urbanització, per donar cabuda a la nova i pròspera activitat mercantil de Girona.

- *El marge esquerre de l'Onyar: el Mercadal.* Es tracta d'un creixement a partir de l'existència de l'església del Mercadal i al voltant de la sèquia Monar. Les hortes ocupen la major part de la superfície fins als segles XV i XVI, però a partir d'aquest moment la construcció de diferents convents va retallant espai a aquests terrenys dedicats al conreu.

En definitiva es pot dir que és durant els segles XIV i XV quan Girona esdevé particularment vulnerable a les inundacions dels quatre rius. De la ciutat enlairada dalt la muntanya es passa a una ciutat on el nivell del pis està al mateix nivell que el riu. Fins i tot la nova línia de muralles perd el seu caràcter protector enfront de les avingudes per esdevenir, en ocasions, un element clarament obstaculitzador. Durant els segles XVI i XVII l'ocupació dels espais inundables continua, ara no tant de forma extensiva sinó intensiva, és a dir, no hi ha canvis urbanístics fonamentals sinó que s'intensifica el creixement a l'espai anteriorment ocupat: s'ocupen cases que havien quedat buides, es reconstrueixen cases destruïdes durant les guerres, es construeixen cases noves als espais lliures dins el recinte fortificat i es dona un creixement en altura, que durarà fins a principis del segle XIX.

DEL 1718 AL 1840

Aquest procés anteriorment descrit sofreix canvis importants durant el segle XVIII i principis del segle XIX. La ciutat ja està configurada, no experimenta cap mena de creixement urbanístic fora muralles però tampoc no es donen grans canvis en l'ocupació dins el recinte murallat. Els alts i baixos demogràfics d'aquests segles no signifiquen cap canvi en l'ocupació espacial fonamental; en anys anteriors la ciutat ja havia assolit el sostre de prop de 8.000 habitants que deixà la ciutat pràcticament configurada. Anecdòticament, espais que s'havien mostrat particularment vulnerables a les avingudes, com els barris de Pedret i els carrers dels Carme i Rutlla, desapareixen momentàniament del mapa, però no per obra de les avingudes, sinó per motius defensius i bèl·lics. Girona és, doncs, una ciutat que es veu obligada a lluitar constantment per recuperar-se després de cada desfeta i que no pot iniciar cap nou procés de creixement urbanístic. En relació a l'ocupació humana dels espais inundables, doncs, estem davant una etapa de transició, sense grans canvis profunds, de reconstrucció o reocupació d'espais que ja havien estat anteriorment ocupats. D'entre els pocs espais que en aquests anys experimenten algun nou tipus d'ocupació humana destaquen algunes actuacions, molt poques, en àrees exposades periòdicament a les crescudes dels rius:

- *Inici d'un passeig a la Devesa*, a la part de la terrassa fluvial que les avingudes del Ter havien anat aixecant al seu marge dret, i formació d'alguns carrers a les hortes de Figuerola.

- *Expansió de l'activitat agrària cap a les terres més properes al Ter*. La necessitat de satisfer les necessitats alimentàries de la ciutat obliga a incrementar la superfície conreada, per la qual cosa es comencen a ocupar amb aquesta finalitat espais propers al riu Ter que, per altra banda, gaudeixen d'una alta qualitat productiva. Una expansió agrícola que anirà acompanyada de l'increment d'aquells conjunts productius subordinats (molins fariners, per exemple) i les seves infraestructures (canals, preses, sèquies, etc.)

DEL 1841 AL 1950

A partir del primer terç del segle XIX la ciutat experimenta un salt urbanístic de característiques semblants al de la primera meitat del segle XIV, la qual cosa representa, igual que llavors, l'avenç de l'ocupació humana cap als espais vulnerables a les avingudes dels quatre rius situats al pla de Girona.

En aquesta empenta constructora es poden distingir dues fases clarament diferenciades:

- Primera fase (fins als anys de canvi de segle).

L'alliberament de sòl urbà amb les desamortitzacions, l'ocupació dels solars que encara restaven dins les muralles i la construcció en altura (s'aixequen un o més pisos sobre les construccions preexistents) permet resoldre els problemes sense ultrapassar el recinte murallat. El creixement més enllà de les muralles i el tren és limitat a actuacions puntuals en l'obertura i nova ordenació de carrers i places. En relació a l'ocupació dels espais inundables, doncs, no es pot parlar d'un increment substancial, sinó més aviat d'una reafirmació i intensificació d'aquells espais tradicionalment exposats a les avingudes, entre els quals cal destacar les següents actuacions:

- *Reocupació del barri de Sant Pere.* Després que el barri de Sant Pere resultés arrasat per l'aiguat del 18 i 19 de setembre de 1843, les autoritats locals opten ràpidament per la seva nova urbanització, en una mostra més de la continuïtat d'una mentalitat (basada en la reocupació dels espais inundables després de les avingudes) de la qual ja en teníem força exemples en anys anteriors. Del projecte de nova urbanització del barri només es va dur a terme la construcció d'habitatges i no altres mesures urbanístiques (com la cobertura del Galligans), que també constaven en el projecte inicial.

- *Reocupació i intensificació dels espais alliberats pels convents.* Al barri del Mercadal, un dels espais més amenaçats per les crescudes del Ter i l'Onyar, els espais alliberats pels convents durant la desamortització sofreixen canvis urbanístics importants: a) s'hi construeixen habitatges per donar allotjament a bona part dels immigrants que a la segona meitat de segle XIX arriben a la ciutat, b) donen peu a l'obertura de nous carrers i places (carrers Nou i de Santa Clara, places del Gra i de Sant Agustí, etc.), i c) acullen les primeres fàbriques que, aprofitant la presència de la sèquia Monar, s'hi instal·len ("Gröber", "La Gerundense", "Planas", etc.)

- *El projecte de parc públic a la Devesa.* Fins entrat el segle XIX les plantacions d'arbres de la Devesa s'havien fet bé per a defensa enfront de les avingudes del Ter, bé per obtenir fusta, però mai amb la concepció de parc públic. A partir d'aquest moment neix i es materialitza la idea de la Devesa com a parc públic (s'hi realitzen successives plantacions d'arbres, s'hi obren carrers, jardins, etc.)

- *La nova urbanització de la plaça de les Cols.* La nova urbanització de la plaça de les Cols per convertir-la en rambla té per particularitat que, a més

de suposar l'enderrocament dels porxos del carrer d'Esparters i la plantació d'arbres a la nova via, eleva el sòl de la plaça antiga, la qual cosa suposa, de retruc, l'elevació del pis de la ciutat respecte del llit del riu Onyar. En aquest cas, doncs, es tracta d'una modificació urbanística que comporta intrínsecament una millor adequació de l'ocupació humana a un medi perillós.

- Segona fase (dels anys de canvi de segle i fins el 1950).

La manca d'espai dins el recinte murallat obliga la ciutat a enderrocar les muralles i a estendre's cap al pla. En relació a l'ocupació dels espais inundables significa un creixement semblant (encara que no tan espectacular) al del segle XIV, que s'inicia, també, amb l'aparició de ravals comercials extramurs en aquells terrenys que fins llavors eren camps i hortes. Alguns dels nous espais vulnerables a les inundacions que s'ocupen són:

- *Espais immediats a la muralla del Mercadal.* L'arribada de les línies del ferrocarril i, més tard, dels carrillets, i l'aparició de noves carreteres, que conflüen a les portes de la ciutat (carreteres de Barcelona, Santa Eugènia, Quart i Sant Feliu, Sant Gregori i les Planes, etc.) creen importants punts de bifurcació de vies de comunicació que esdevingueren aviat ravals comercials i residencials fora muralles. La plaça Marquès de Camps n'és el millor exemple.

- *Espais situats entre el nucli urbà i els termes municipals de Palau, Sant Daniel i Santa Eugènia.* Són les primeres urbanitzacions de segona residència a la perifèria del nucli urbà, resultat dels desitjos de la nova classe burgesa nascuda de la industrialització i l'augment del poder adquisitiu de les classes populars per cercar espais d'oci i lleure fora de la ciutat. En alguns casos són espais vulnerables a les avingudes (carrer del Carme, Font del Rei i la urbanització Escatllar, aquesta última situada entre el Güell, la sèquia Monar i la via del tren i la Devesa) però d'altres s'enlairen dalt la muntanya (les Pedreres, Montilivi, Palau Petit, etc.)

- *L'expansió fora muralles segons el projecte d'eixample de Campllong.* El projecte d'eixample dissenyat per Eugeni Campllong regula l'ocupació de dos espais tradicionalment afectats per les avingudes, sobretot del Ter i el Güell. Per una banda i com a més important, l'àrea de Figuerola (entre la ronda Ferran Puig i el Güell), i, per l'altra, l'àrea de la Mercè (entre la carretera Barcelona, el carrer de la Creu i la Rutlla).

Aquest creixement més o menys ordenat de la ciutat cap al pla de Girona es veu sobtadament trencat per la guerra civil. La postguerra serà una etapa marcada per la política de reconstrucció que, juntament amb algunes ini-

ciatives constructores a la Gran Via que facilitaràn l'extensió de l'ocupació cap a l'eixample de la Mercè, prepararà els importants canvis urbanístics que afectaran especialment alguns dels espais més vulnerables a les inundacions que fins llavors encara s'havien respectat.

DEL 1951 AL 2000

Mai Girona no havia crescut tant demogràficament i urbanística com a les darreres quatre dècades. Efectivament, la fi de la guerra civil marca el punt de partida d'un creixement urbanístic desenfrenat en resposta a l'arribada massiva d'immigrants i l'annexió de diferents municipis veïns. Un creixement que, per altra banda i com ja va essent habitual a la història de la nostra ciutat, tindrà lloc damunt aquells espais més vulnerables a les avingudes que encara quedaven per ocupar. Dues fases poden distingir-se en aquesta nova etapa de creixement de la ciutat:

- Primera fase (1950-1980)

Són els anys en què el creixement urbanístic sobtat i desordenat pel pla de Girona i, en conseqüència, l'ocupació indiscriminada d'espais altament vulnerables a les avingudes, adquireix un major relleu. Del llistat d'actuacions urbanístiques que incideixen d'una manera o altra en espais vulnerables a les inundacions es poden destacar les següents:

- *El grup d'habitatges de Sant Narcís.* Aquest és segurament un dels exemples més clars d'ocupació irracional d'un espai tradicionalment exposat a les avingudes del Güell i el Ter a fi de donar resposta a la manca d'habitatges originat tant per l'impacte negatiu de la guerra civil com, també, i sorprenentment, per les inundacions d'octubre de 1940 (Fraguell, 1978, p.54). Efectivament, el recentment estrenat govern franquista ofería al BOE de l'1 de novembre de 1940 crèdits a llarg termini i amb baixa taxa d'interès als ajuntaments catalans damnificats per les inundacions d'aquest any per poder solucionar la manca d'habitatges. L'ajuntament gironí s'agafa a aquesta proposta per crear el barri de Sant Narcís en un lloc, però, que patia d'un aparentment visible i greu inconvenient: era una zona altament exposada a les avingudes del Güell, com ho havia manifestat una vegada més encara no feia ni dos mesos. No és d'estranyar, doncs, que en inundacions posteriors, com les dels anys 1962 i 1970, Sant Narcís resultés ésser una de les àrees més afectades de la ciutat (Barceló i altres, 1989).

- *L'expansió del barri de Santa Eugènia de Ter.* D'ençà de la postguerra però sobretot després de la seva annexió a Girona l'any 1963, el creixement del nucli urbà de Santa Eugènia es realitza cap a l'est (anys seixanta), condicionat per tres eixos bàsics (la via del tren d'Olot, la riera Maçana i la carretera del segle passat) i cap a la part més pròxima a la ciutat de Girona (anys setanta). Els blocs d'habitatges Felip Rinaldi i el barri de Can Gibert del Pla poden ésser citats entre els exemples més visibles de l'ocupació d'un espai exposat a les avingudes del Ter, el Güell i la Maçana.

- *Les barraques de "Río", al llit del riu Ter.* Aquest és, sens dubte, l'espai més vulnerable a les avingudes ocupat al llarg de tota la història de Girona. El nucli de barraques de "Río" (que en aquells anys no pertanyia al terme municipal de Girona sinó al de Sant Gregori) estava format per un conjunt de 141 barraques miserables i sense condicions de cap tipus, ocupades per unes 660 persones l'any 1957. Amb la inundació de l'any 1962 resultaren totalment derruïdes i els seus ocupants foren traslladats als "Albergues Provisionales" de Fontajau, al marge esquerre del Ter.

- *Els eixamples de Girona a les zones de la Mercè i Figuerola.* Planificats des del 1909 però encara poc construïts, els eixamples de la Mercè i Figuerola s'urbanitzen i consoliden ràpidament dins l'entramat urbà durant aquests anys. L'espai de la Mercè més proper al riu Ter era, clarament, una àrea susceptible a les avingudes dels rius.

- *La plataforma de la plaça de Catalunya.* La plaça de Catalunya ha estat un dels errors més greus en relació a les inundacions de l'Onyar i la política endegada pels poders locals per afrontar-les. La idea de la seva construcció, vinculada a la urbanització de la zona de l'Hospital, arranca d'un primer projecte de l'any 1958. Després de les inundacions del 1962, el projecte (que és presentat com la solució viable per als problemes de l'Onyar) tira definitivament endavant. Les obres comencen l'any 1965, aprofitant els antics fonaments del mercat d'abastaments que no es dugué finalment a terme, i s'acaben l'any 1967. Les inundacions que se succeïren a partir d'aquesta data demostraren, però, que la construcció de la plataforma no era una solució adequada per plantar cara a les aigües de l'Onyar durant les crescudes. Pel contrari, la seva insuficient capacitat de desguàs i la disposició dels pilars que aguanten la plataforma, en lloc de disminuir el risc d'avinguda, l'augmenten.

- *El pont de l'Alferes Huarte.* La construcció a la immediata postguerra del pont de l'Alferes Huarte (se li donà aquest nom en record al militar mort en l'aiguat del 1940) sobre el riu Onyar va suposar, com la plataforma de

la plaça de Catalunya, un nou obstacle al pas de l'aigua, a causa de la insuficiència del seu ull. En aquest cas, després de les greus inundacions de l'octubre de 1970, fou enderrocat i se'n construí un de nou, sense pilars, que fou inaugurat l'any 1971 i que porta també el nom de l'Alferes Huarte.

- *Els jardins de l'Onyar*. Aprofitant les obres de condicionament que es fan a l'Onyar l'any 1964, l'ajuntament decideix construir uns jardins laterals al seu llit que, a imatge del que es feia a la ciutat veïna de Perpinyà, fossin motiu d'embelliment del riu. Malauradament, les crescudes de l'Onyar demostren que l'únic que fan és disminuir la seva secció i, per tant, incrementar notablement el risc d'avingudes. L'any 1972 el mateix ajuntament de Girona decideix treure'ls.

- *El nucli de Germans Sàbat*. Creat l'any 1958 pel Patronat Provincial de l'Habitatge, amb 227 cases unifamiliars i en terrenys llavors encara dins el terme de Sant Gregori, el barri de Germans Sàbat s'ubica en uns terrenys propers a la riera de Bullidors.

- *El nucli de Font de la Pólvora*. El grup d'habitatges de la Font de la Pólvora constitueix una ampliació dels anys setanta de la implantació urbanística suburbial de Vila-roja en terrenys de l'antic municipi de Sant Daniel. Alguns d'aquests blocs d'habitatges s'ubicaren al mig de torrents o envaint parcialment el seu curs.

Altrament, unes poques actuacions urbanístiques semblen respondre a una política urbanística intel·ligent i respectuosa amb els espais susceptibles a les avingudes dels rius. Potser l'exemple més reeixit fou la remodelació del barri de Pedret. El caràcter totalment marginal que havia tingut el sector urbà de Pedret fins als anys seixanta experimenta un gir a partir d'un seguit d'intervencions iniciades en aquests anys i que s'allargaran fins als nostres dies. Els terrenys guanyats al riu seran qualificats com a zona verda, per bé que han calgut molts anys perquè l'enjardinament i la urbanització definitiva de l'indret es realitzés de forma definitiva.

- Segona fase (1980-2000).

Amb l'adveniment dels ajuntaments democràtics a finals de la dècada de 1970, Girona es troba amb la difícil papereta d'esmenar els greus errors comesos durant la vigència dels ajuntaments franquistes i, alhora, fer que el futur creixement de la ciutat no resti aturat. Des d'un punt de vista estrictament urbanístic, doncs, podem parlar d'una política de revisió dels plans parcials (rebaixant els límits d'edificabilitat permesos), urbanització i adequació dels

barris més degradats (Germans Sàbat, Font de la Pólvora, Vila roja, Sant Narcís, Barri Vell, etc.), creació d'enllaços entre el centre urbà i els barris perifèrics, i adequació de la xarxa viària. Però entre aquest conjunt d'actuacions, algunes d'elles encara per realitzar, unes quantes poden ésser qüestionades com a possibles causes que poden incidir en l'augment de la vulnerabilitat a les inundacions:

- *El Pla Especial de la Frontissa del Güell.* Aquest Pla Especial preveu aprofitar-se del cobriment de part del curs del riu Güell per tal d'esdevenir artèria vial entre els barris de Santa Eugènia, Can Gibert del Pla i Sant Narcís. Un mal dimensionament d'aquesta estructura pot incrementar el risc d'avingudes del Güell si l'amplada del seu llit no fos suficient per a la circulació de les aigües en un moment de crescuda. Un antecedent semblant va ésser el pont del Dimoni, l'estretor del qual va ésser una de les causes que van provocar el desbordament del riu durant la inundació de l'octubre de 1970.

- *Nucli residencial de Fontajau.* La urbanització de Fontajau a partir de la segona meitat dels anys setanta, però sobretot els darrers anys, suposa l'ocupació per diferents illes de cases de tres pisos, cases unifamiliars, una rambla central, zones verdes i equipaments d'un espai afectat, fins a la construcció de l'embassament de Susqueda, pels desbordaments periòdics del Ter. Malgrat que cal reconèixer l'important funció laminadora d'avingudes que té aquest embassament cal no oblidar, tanmateix, l'exposició històrica dels terrenys que ocupa en raó a la seva extrema proximitat al curs del riu.

- *Zona residencial del Pla Güell.* Aquesta àrea residencial de nova creació, formada per petits gratacels i cases unifamiliars, participa de les mateixes característiques que el barri de Fontajau. Les últimes obres de condicionament del Güell semblen haver allunyat el risc de futures avingudes, però cal tenir present que, per una banda, aquest era l'espai que travessava l'antic curs del Güell abans d'ésser desviat a finals de la dècada de 1960 i, per l'altra, que històricament ha resultat el més afectat pel desbordament del Ter i/o el Güell.

Al marge d'aquestes actuacions concretes, el procés d'urbanització implica, *per se*, importants alteracions en el cicle hidrològic (impermeabilització del sòl, substitució dels cursos fluvials per col·lectors, etc.) que comporten l'aparició del que es coneix com a inundació difusa. Algunes d'aquestes alteracions ja han començat a deixar-se entreveure en algunes parts de la ciutat quan episodis plujosos d'elevada intensitat ultrapassen la capacitat dels sistemes de drenatge urbà.

Altrament, no només apareixen en aquesta darrera etapa de la història de Girona exemples d'actuacions que, potencialment, poden augmentar el risc de futures inundacions, sinó també tenim exemples d'actuacions urbanístiques lligades a una política de deixar les àrees susceptibles de restar inundades (i que encara no estiguin ocupades) a usos que no experimentin grans pèrdues en cas d'avinguda. Aquí només se citaran els exemples del Parc Fluvial de les Ribes del Ter (creació en sòl no urbanitzable i històricament afectat per les avingudes del Ter d'instal·lacions per al lleure i l'esport), els plans de protecció de les hortes i deveses del Ter i de l'Onyar, i la remodelació duta a terme al barri de Pedret.

ELS SISTEMES DE DEFENSA DAVANT DE LES INUNDACIONS

L'increment progressiu de la vulnerabilitat a les inundacions de la societat gironina va acompanyada, lògicament, d'un canvi en els sistemes de defensa. Així, a mesura que l'ocupació humana de les àrees de risc s'intensifica, els tipus d'adaptació a les inundacions incideixen cada vegada més sobre la modificació dels paràmetres físics de les avingudes i no sobre el comportament humà. Girona intenta bastir un complex edifici hidràulic de defensa, per bé que les elevades despeses que la seva construcció i reconstrucció comporten topen sovint amb la històrica penúria econòmica de la ciutat. Per altra banda, el caràcter crònic i familiar que, amb el pas dels anys, adquireixen les inundacions entre els habitants de la ciutat, i la ineficàcia reiteradament demostrada de les obres hidràuliques de defensa, potencia el ràpid desenvolupament i implantació de mesures no-estructurals, d'iniciativa individual, de baix cost i relativament eficaces, com els sistemes d'alerta, evacuació i allotjament de la població a les parts més altes de la ciutat, però, sobretot, la modificació estructural d'habitatges i edificis que caracteritzaran a partir del segle XVIII formes d'adaptació típicament *gironines* a les avingudes (obertura de portes que faciliten l'evacuació de béns i persones, aixecament del nivell dels carrers, estructura topogràfica de les cases amb planta baixa i un o més pisos, per exemple). Altrament, la implantació d'ajuts postcatàstrofe, primer en forma de privilegis reials, després com a ajuts locals o subscripcions populars i, més tardanament, ajuts estatals o autonòmics, han anat creant entre la població gironina unes expectatives de protecció que enfosqueixen altres adaptacions de responsabilitat individual, com serien les assegurances. No es

coneix cap cas d'abandonament (en tot cas, només de forma temporal) de l'ocupació de les àrees afectades per les avingudes, ja que els intents de regulació dels usos del sòl dins els perímetres inundables topen amb els interessos dels propietaris locals i, fins i tot, del mateix govern local o de l'Estat (Saurí i Ribas, 1991).

En referència a les mesures d'adaptació actuals, els ajuts post-catàstrofe però, sobretot, les obres d'infraestructura hidràulica, esdevenen les formes d'adaptació preferides. Les obres hidràuliques han demostrat poder reduir notablement els efectes de les inundacions però que, també, en cas de produir-se, aquestes tenen unes conseqüències molt més catastròfiques sobre la ciutat i els seus habitants. Tanmateix, les obres hidràuliques de defensa han desplaçat totalment les mesures d'adaptació tradicionals de caire individual i que havien demostrat ésser força efectives durant els moments d'avinguda. Per últim, en els darrers anys, assistim a la tímida aparició, en consonància amb la recent perspectiva ecològica en la gestió urbana dels rius i les planes fluvials i a una certa presa de consciència, per part de les autoritats públiques, de la manca efectiva de mesures que intentin mitigar l'impacte dels aiguats quan la capacitat de les obres hidràuliques pugués ésser sobrepassada, d'algunes iniciatives en el terreny de les adaptacions preventives (control dels usos del sòl, sobretot) i d'organització i coordinació en situacions d'emergència (elaboració i implantació de plans d'emergència municipals enfront davant inundacions, perfeccionament dels sistemes d'informació i alerta de la població, etc.)

CONCLUSIONS

Aquest repàs a les relacions històriques entre Girona i els seus rius ens permet afirmar que els rius han estat el factor físic més determinant de la història de la ciutat. La Girona d'avui dia és en bona part resultat d'aquest estira i arronsa històric que ha mantingut amb els rius. Amb tot, no per això cal parlar de determinisme geogràfic, sinó més aviat d'*aptituds geogràfiques*. Segurament va caldre una confluència de cursos fluvials per engendrar la ciutat, però també és cert que Girona ha crescut i sobreviscut malgrat la inseguretat continuada de les crescudes d'aquests rius. Conèixer aquestes relacions des d'una perspectiva històrica ha de servir, sens dubte, per a l'ordenació i gestió actual dels rius i la ciutat.

BIBLIOGRAFIA

- ALBERCH, R.; FREIXES, P.; MASSANAS, E.; MIRO, J. (1982), *Girona: rius, ponts i aiguats*, Girona, Ajuntament de Girona.
- ARAGÓ, N.-J. (1982), *Girona ara i sempre (Una crònica)*, Girona, Diputació de Girona.
- BARCELÓ, T.; BOVER, M.; RIBAS, A.; RUBAU, A. (1989), “Els barris de Sant Narcís i de Santa Eugènia davant les avingudes del Güell”, *Revista de Girona*, 137, pp.37-41.
- FABRE, J. (1986), *Girona, entre quatre rius*, Girona, Ajuntament de Girona.
- FRAGUELL, R.M. (1988), *La ciutat-jardí i l'Obra Sindical del Hogar a l'època franquista: el Grup de Sant Narcís de Girona*, Girona, Cercle d'Estudis Històrics i Socials (col. Quaderns del Cercle, 4).
- SAURÍ PUJOL, D.; RIBAS PALOM, A. (1991), “Inundaciones y respuesta institucional. El ejemplo de Girona”, *XII Congreso Nacional de Geografía*, València, Universidad de Valencia i Asociación de Geógrafos Españoles, pp.215-220.